

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FILOZOFSKI FAKULTET
ODSJEK ZA INFORMACIJSKE I KOMUNIKACIJSKE ZNANOSTI
Ak. god. 2018./2019.

Ivana Bošković

Informacijska pismenost učenika srednjih škola

Završni rad

Mentor: prof. dr. sc. Mihaela Banek Zorica

Zagreb, rujan 2019.

Izjava o akademskoj čestitosti

Izjavljujem i svojim potpisom potvrđujem da je ovaj rad rezultat mog vlastitog rada koji se temelji na istraživanjima te objavljenom i citiranoj literaturi. Izjavljujem da nijedan dio rada nije napisan na nedozvoljen način, odnosno da je prepisan iz necitiranog rada, te da nijedan dio rada ne krši bilo čija autorska prava. Također izjavljujem da nijedan dio rada nije korišten za bilo koji drugi rad u bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili obrazovnoj ustanovi.

(potpis)

Zahvaljujem svojoj mentorici prof. dr. sc. Mihaeli Banek Zorici na svakoj pomoći i savjetu tijekom pisanja završnog rada.

Hvala i svim ljudima koji su utjecali na moj život i obrazovanje, a posebno mojoj obitelji i prijateljima na strpljenju, potpori i pomoći.

„Informacijska pismenost temelj je humanosti i ljudske emancipacije.“

Shapiro i Huges

Sadržaj

1. Uvod.....	1
2. Pojam informacijske pismenosti	2
2.1. Informacijska pismenost nasuprot informatičkoj pismenosti.....	3
2.2. Modeli i standardi informacijske pismenosti.....	4
2.2.1. Modeli informacijske pismenosti	4
2.2.2. Standardi informacijske pismenosti	7
3. Informacijsko ponašanje mladih.....	8
3.1. Nužnost i cilj informacijskog opismenjavanja učenika srednjih škola.....	10
3.2. Vještine informacijski pismenog učenika srednje škole	13
3.2.1. Prikaz istraživanja informacijske pismenosti učenika srednjih škola u Crikvenici (Hrvatska)	16
3.2.2. Prikaz istraživanja informacijske pismenosti učenika iz Vukovaru (Hrvatska).....	17
3.2.3. Prikaz istraživanja informacijske pismenosti učenika srednjih škola u Vijetnamu ...	18
4. Uloga knjižnice u informacijskom opismenjavanju učenika srednjih škola.....	19
5. Zaključak	22
6. Literatura.....	23
Popis slika.....	26
Sažetak.....	27
Summary	28

1. Uvod

Prilike u kojima danas živimo nude mnogo informacija koje su lako dostupne, a tehnologija svakodnevno sve više i više napreduje. U takvim okolnostima djeca i mladi vrlo su rano izloženi raznim oblicima tehnologije te se počinju njome služiti, kao i tražiti i dobivati informacije putem interneta. Osim toga, možemo reći kako je tehnologija omogućila nove načine pretraživanja informacija te ih na neki način olakšala (Špiranec i Banek Zorica, 2008). Isto tako, možemo zaključiti kako u informacijskoj okolini u kojoj danas živimo postoji mnogo izbora te mogućnosti na koji način doći do informacija te se zbog toga često javlja osjećaj nesigurnosti kao i nesnalaženja prilikom pretraživanja informacija. Zbog svih prethodno navedenih razloga u današnjem suvremenom društvu u kojem vlada obilje informacija od značajne je važnosti imati razvijenu svijest i vještine o tome na koji način pristupiti informacijama i na koji način ih pretraživati (Špiranec i Banek Zorica, 2008). U takvom digitalnom okruženju koje nudi pristup raznolikim izvorima informacija iznimno je važno znati vrednovati, interpretirati, odabrati, ali i kritički pristupiti samim informacijama i njihovom pretraživanju (Špiranec i Banek Zorica, 2008).

Upravo se tu ističe važnost informacijske pismenosti i vještina koje spadaju u tu domenu. Zbog svih prethodno navedenih razloga od iznimne je važnosti djecu i mlade što ranije poučavati kako se pravilno služiti informacijama, kako ih pronaći i znati procijeniti njihovu vjerodostojnost, ali i korisnost. Ključne godine za razvoj svijesti o informacijskoj pismenosti su upravo godine kada djeca pohađaju srednju školu te je to doba kada bi učenici trebali razviti vještine informacijske pismenosti kako bi u svom daljnjem obrazovanju ili pri zapošljavanju znali na adekvatan način pristupati i koristiti informacije.

Kako se u vremenu u kojem živimo ističe potreba razvoja vještina informacijske pismenosti, a pogotovo u obrazovnom sustavu, u ovom se radu želi definirati informacijska pismenost te modeli koji su važni za sam pojam. Također, pokušat će se uvidjeti koliko su učenici srednjih škola informacijski pismeni te za koje se vještine očekuje da ih mladi posjeduju na završetku svog srednjoškolskog obrazovanja. U cijelom procesu informacijskog opismenjavanja mladih vrlo je značajna uloga knjižnice te će zbog toga ovim radom biti obuhvaćena i opisana i njezina uloga na ovom području.

2. Pojam informacijske pismenosti

U današnje vrijeme pismenost je svuda oko nas te razlikujemo mnoge vrste pismenosti kao što su informatička pismenost, medijska pismenost, mrežna pismenost, digitalna pismenost, ali informacijsku pismenost možemo smatrati krovnom pismenošću, a ostale pismenosti kao podpojmove informacijske pismenosti (Lau, 2011, prema Baier Jakovac i Hebrang Grgić, 2015). Samim time informacijska pismenost smatra se temeljnom kompetencijom koja se očekuje od svakog pojedinca u suvremenom društvu (Špiranec i Banek Zorica, 2008). Termin informacijska pismenost prvi puta je u današnjem smislu riječi upotrijebljen 1974. godine, a najcitiranija definicija je ona Američkog knjižničarskog društva iz 1989. godine. Ta definicija kaže: „Informacijski pismena osoba je sposobna prepoznati kada joj je informacija potrebna i zna ju pronaći, vrednovati i učinkovito koristiti. Informacijski pismenim pojedincima smatraju se oni koji su naučili kako učiti.“ (Lau, 2011, str. 21). Informacijska pismenost zapravo je nešto što u modernom društvu u sebi obuhvaća znanja za život jer se u njoj kriju sposobnost mišljenja, izvođenja kritičkih refleksija, kao i samostalno i informirano rješavanje problema (Špiranec i Banek Zorica, 2008). Sam pojam nikako nije jednostavan, a mnogi ga u današnje vrijeme olako shvaćaju te ne uočavaju njegovu važnost za razvoj i obrazovanje mladih osoba. U obrazovnom sustavu ne posvećuje se dovoljno pažnje samom pitanju informacijske pismenosti i vještinama koje ona obuhvaća, a koje je potrebno razmatrati i objašnjavati u okviru trenutnih uvjeta u društvu te promatrati sam pojam informacijske pismenosti kroz određen kontekst. Vrlo je važno učiti mlade vještinama informacijske pismenosti kako bi se razvijali u kompetentne osobe spremne za daljnje visokoškolsko obrazovanje ili tržište rada.

Upravo su u informacijskoj pismenosti obuhvaćene razne vještine korištenja knjižnica, računala, medija te digitalne građe, a iz njih proizlazi temelj cjeloživotnog učenja (Špiranec i Banek Zorica, 2008). „Sklop atributa koje ona pokriva čini amalgam vještina, znanja, sposobnosti i stavova te zahvaća u korpus onoga što danas volimo nazivati temeljnim kompetencijama.“ (Špiranec i Banek Zorica, 2008, str. 2). Nužno je da informacijska pismenost sadržava: temeljnu pismenost, knjižničnu pismenost, medijsku pismenost, tehnološku pismenost te vizualnu pismenost (Špiranec i Banek Zorica, 2008).

Sam pojam pismenosti mijenja se kako se mijena društvena i tehnološka stvarnost te je zbog toga sve teže odrediti koja je pismenost temeljna, a i same se pismenosti sve više prožimaju i

isprepleću te postaju sve složenije i dinamičnije pri svom razvoju i samom određenju (Špiranec i Banek Zorica, 2008). Osim toga, nemoguće je promatrati pismenosti i njezin razvoj izvan određenog društvenog konteksta i ideologije jer su upravo ti uvjeti oni koji omogućuju ili sprječavaju njezin razvoj i napredak. „Informacijska pismenost je usvajanje prikladnog informacijskog ponašanja, kroz razne kanale i medije, odgovaranje informacija na informacijske potrebe te razvijanje mudrog i etičkog korištenja informacija u društvu.“ (Johnston i Webber, 2003, str. 336, prema Anderson i Johnston, 2016, str. 9). Ova definicija je holistička, sveobuhvatna te naglašava važnost percipiranja potreba koje razvijaju svijest pri odabiru informacija kao i njihovo kritičko propitivanje. Također, prema ovoj definiciji informacije se ne nalaze samo u knjižnicama i informacijskim okruženjima nego svagdje oko nas, preko ljudi oko nas, u našem okruženju, u svim ustanovama, raznim skupovima, odnosno u bilo kojim okolnostima i prilikama. Iz definicije možemo uvidjeti kako je sam koncept informacijske pismenosti vrlo širok te zahtijeva puno više od samih tehnika pristupa informacijama, to su vještine koje dovode do razvoja kritičkog razmišljanja, kao i do razvoja svih potencijala koje pojedinac treba razviti kako bi mogao konkurirati na tržištu rada. Osim toga, informacijska pismenost je važan aspekt i svojevrsni preduvjet cjeloživotnog učenja. Kakao bi razvijanje informacijske pismenosti kod svakog pojedinca u današnjem vremenu bilo poboljšano nužno je provoditi koncept informacijskog opismenjavanja tijekom cijelog obrazovanja, ali i kasnije na poslu i u zajednici, odnosno važno je razviti koncept cjeloživotnog učenja kako bi se povećalo osobno, ali i socijalno ulaganje u razvoj vještina informacijske pismenosti (Anderson i Johnston, 2016).

2.1. Informacijska pismenost nasuprot informatičkoj pismenosti

Mnogi i danas misle kako je informacijska pismenost jednaka računalnoj ili informatičkoj pismenosti, ali to nije tako i ova dva pojma nisu sinonimi. Sam pojam informatičke pismenosti pojavio se s pojavom osobnih računala, oko 1980. godine, te upravo u svojoj biti ova pismenost obuhvaća upotrebu računalnih sustava, mreža i programa (Špiranec i Banek Zorica, 2008). „Dok se informatička pismenost odnosi na tehnologiju, infrastrukturu i tehnološke praktične vještine (*know-how*), informacijska se pismenost bavi sadržajima, koji su i razlog korištenja tehnologijom.“ (Špiranec i Banek Zorica, 2008, str. 86). Razumljiva je povezanost između ova dva fenomena jer u današnje vrijeme obilje informacija je zapisano upravo u digitalnom obliku i da bi smo te informacije mogli pronaći, vrednovati i koristiti

moramo se znati koristiti računalom. Ipak, treba imati na umu kako za informacijsku pismenost, odnosno za pretraživanje i vrednovanje informacija, ne treba nužno informacijska tehnologija jer vještine informacijske pismenosti obuhvaćaju istraživačke postupke te kritičko propitivanje koje ne moraju nužno biti u digitalnom obliku (Špiranec i Banek Zorica, 2008). Informacijska pismenost je vještina koja osnažuje ljude kako bi cijeli život tražili, procjenjivali, stvarali i koristili informacije na učinkovit način te tako postigli profesionalni, društveni i obrazovni cilj. Upravo je informacijska pismenost vještina koja omogućava uključenost svih pojedinaca u društvo te se ubraja među osnovna ljudska pravo svih bića na zemlji (Lee i sur., 2016).

2.2. Modeli i standardi informacijske pismenosti

U ovom će poglavlju biti prikazani i istaknuti neki od razvijenih modela i standarda koji daju dobre i kvalitetne smjernice te mogu biti od izuzetne pomoći pri informacijskom opismenjavanju učenika, kako u srednjim tako i u osnovnim škola. Osim toga, modeli i standardi služe i kao pomoći pri organizaciji raznih dodatnih programa, radionica i edukacija za učenike, ali i odrasle pri podučavanju vještinama informacijske pismenosti.

2.2.1. Modeli informacijske pismenosti

Same modele možemo podijeliti u dvije skupine: metamodele i kontekstualne modele. Metamodeli su oni modeli koji su prepoznati kao uporište za tumačenje informacijske pismenosti, dok su kontekstualni modeli polazište za utemeljenje same informacijske pismenosti (Špiranec i Banek Zorica, 2008). Možemo reći kako modeli čine teorijski okvir, a često su dobiveni raznim znanstveno – istraživačkim radom.

C. C. Kuhlthau razvio je dva modela pretraživanja informacija, a to su proces pretraživanja te vođeno istraživanje. Prema ovim modelima, sam proces istraživanja ne svodi se na obično prikupljanje informacija, zapravo ovi modeli predstavljaju cjeloviti proces u kojem se ideje najprije ispituju, nakon toga se definiraju teze, a tek potom slijede faze prikupljanja (Špiranec i Banek Zorica, 2008). Također, vrlo važan model je model prikupljanja bobica koji je razvio M. Bates. Prema tom modelu korisnik postavlja upit te se sam upit uparuje sa sadržajem u informacijskoj bazi, a po prirodi procesa korisnik mijenja svoj upit u skladu s informacijama koje pronalazi (Špiranec i Banek Zorica, 2008). Sam naziv modela vrlo je slikovit te želi

dočarati prikupljanje informacija iz različitih informacijskih izvora (Bates, 1989, prema Kučan, 2015). Autorica C. Bruce razvila je relacijski model informacijske pismenosti koji obuhvaća sedam dimenzija pri ophođenju s informacijama. Dimenzije tog modela su: informacijska tehnologija, informacijski resursi, informacijski procesi, informacijska kontrola, konstruiranje znanja i izgradnja korpusa znanja, proširivanje znanja te mudrost (Špiranec i Banek Zorica, 2008). „Korisnik mora biti svjestan svih sedam dimenzija, a autorica ovoga modela posebno naglašava opažanje i aktivnu ulogu pojedinca, znanje, pristup informacijama i društveni aspekt informacija.“ (Špiranec i Banek Zorica, 2008, str. 55).

Svi prethodno navedeni modeli pripadaju u skupinu metamodela, a u nastavku će se iznijeti neki od kontekstualnih modela. Prvi takav model koji će u ovom radu biti naveden je model Šest velikih vještina. Taj model razvili su Eisenberg i Berkowitz, a prvobitno je nastao kao projekt da bi tek kasnije prerastao u model. Neki autori ovaj model predstavljaju kao strategiju pri rješavanju informacijskih problema, sastoji se od šest faza, a svaka pojedina faza ima dvije potkategorije. Faze ovog modela su: definiranje zadatka, strategije pretraživanja, pretraživanje i pristup, vrednovanje, korištenje i sinteza (Eisenberg i Berkowitz, 1990, prema Dražić, 2016). Osim toga, za ovaj model postoji i pojednostavljena verzija koja se primjenjuje za djecu nižeg uzrasta, a sastoji se od tri koraka prilikom kojih dijete treba postaviti nekoliko pitanja (Špiranec i Banek Zorica, 2008). Ta tri koraka su: planiraj, učini i pregledaj. Sljedeći vrlo važan model je SCONUL model prema kojem se predlaže sedam stupova vještina, a naglasak se stavlja na suradnju između akademskog i knjižničnog osoblja. Kao ishodište samog modela postavljene su dva temelja, osnovne knjižnične te računalne vještine (Špiranec i Banek Zorica, 2008). Vještine koje su ovim modelom predstavljene svladavaju se tijekom formalnog obrazovanja, a razvoj prema sedam stupova polazi od početničke razine korisnika informacija pa sve do ekspertne razine. Također, razvijen je i TEPL model informacijskog opismenjavanja na radnom mjestu, a nastao je kao rezultat istraživanja koje je ispitalo potrebe zaposlenika za informacijskom pismenošću (Špiranec i Banek Zorica, 2008). Prema tom modelu da bi se moglo reći da je osoba informacijski pismena ona moram biti na svom radnom mjestu osposobljena za: njegovanje strukturiranog pristupa definiranja informacija, zatim za kretanje kroz informacijske izvore, vrednovanje relevantnosti, pouzdanosti i kvalitete prikupljenih informacija, odbacivanje suvišnih i nerelevantnih informacija, za sintetiziranje te primjenu informacija pri donošenju odluka te mora biti u stanju donositi zaključke na temelju pronađenih informacija (TEPL, 1999, prema Kučan, 2015). Osim toga, tu je i model pod nazivom Sedam lica informacijske pismenosti koji je opisala profesorica Christina Bruce, a

prema tom modelu kako bi se za osobu moglo reći da je informacijski pismena ona treba savladati sedam koraka, a to su informatička pismenost, izvor informacija, informacijski procesi, koncept kontrole informacijskog procesa, koncept stvaranja znanja, proširivanje vlastitih spoznaja te krajnji cilj mudrost (Stipetić Šušak, 2016). Također, razvijen je i I-LEARN model koji je sveobuhvatan model koji izjednačava informacije i učenje s informacijom i pretraživanjem istih (Lee i sur., 2016). Ovaj model je vrlo fleksibilan te zbog toga prikladan i za djecu i za odrasle, a sastoji se od šest osnovnih komponenti, a to su identifikacija (*Identify*), lociranje (*Locate*), procjenjivanje (*Evaluate*), primjena (*Apply*), promišljanje (*Reflect*) i znanje (*kNow*) te osamnaest dodatnih elemenata koje je moguće implementirati (Neuman, 2013). Identifikacija podrazumijeva odabir smjera učenja koji se temelji na informacijama, a lociranje na pronalazak informacija koje će to učenje omogućiti (Neuman, 2013). Procjenjivanje informacija iziskuje jasne kriterije prema kojima će se vrednovati informacije. Za primjenu možemo reći da je najvažniji element u ovom modelu jer je to faza u kojoj dolazi do pretvaranja informacijske potrebe u model za učenje (Neuman, 2013). Promišljanje je faza koja usmjerava pažnju na metakognitivne procese, a koji su iznimno važni za razvoj razumijevanja. Ovaj element je ključan za analiziranje, izmjenu te pročišćavanje informacija u procesu učenja. Rezultat učenja je znanje pa je stoga to posljednja faza ovog modela. U posljednjem koraku objedinjuje se novo znanje i ono postojeće, a ciklus učenja se nastavlja (Neuman, 2013).

Autorice Lantz i Brage u svom članku *Applied Information Literacy and Learning: Curriculum Development for the Next Decade* iz 2013. godine navode niz razloga zašto bi se trebao razviti određen model pod nazivom *Applied Information Literacy*. Naime, zapazile su kako budući studenti nisu sposobni nositi se s informacijama na učinkovit način, ali i to da nemaju jasno shvaćanje pojma pretraživanje („*research*“). Osim toga, vještine informacijske pismenosti, vještine pisanja i pretraživanja nisu podučavane u istom kontekstu. Upravo zbog toga autorice su željele razviti model koji će povezati osnovne i napredne vještine informacijske pismenosti zajedno s vještinama pretraživanja i pisanja. Ovaj model prvi put je razvijen 2006. godine te je od tada pa do 2013. godine zamijećen napredak jer je uočeno da mlađe generacije učenika promišljaju i procesuiraju informacije na drugačiji način (Lantz i Brage, 2013).

Modeli informacijske pismenosti vrlo su važni, osobito za knjižničare i profesore, ali i za sve korisnike i osobe koje žele biti informacijski pismene u pravom smislu riječi. Problem koji je

čest u praksi je taj što se korisniku osigurava pristup informacijama, ali se zanemaruju ostali stupnjevi opismenjavanja (Stipetić Šušak, 2016).

2.2.2. Standardi informacijske pismenosti

Standarde možemo promatrati kao vrstu preporuka u stupnju razvoja vještina informacijske pismenosti tako da navode koja svojstva, znanja, vještine, procese kao i stavove pojedinci trebaju izgrađivati pri informacijskom opismenjavanju (Špiranec i Banek Zorica, 2008). Možemo reći kako standardi čine spojnicu s praktično – djelatnim aktivnostima te omogućuju implementaciju samih modela (Špiranec i Banek Zorica, 2008). Standardi bi trebali poslužiti kao jedna vrsta poticaja pri implementaciji procesa informacijskog opismenjavanja u školske kurikulume, ali i kao smjernice u radu knjižničara te pokazatelj koje su to očekivane vještine od informacijski pismenih osoba (Kučan, 2015).

Jedan od standarda je standard Američkog udruženja školskih knjižničara i udruženja obrazovnih komunikacija i tehnologija (AASL). „Standardi informacijske pismenosti za učenje (*Information Literacy Standards for Student Learning*) izdani su 1998. godine kao poglavlje publikacije *Information power: building partnership for learning*, a pokrivaju najvažnije aspekte učenja.“ (Špiranec i Banek Zorica, 2008, str. 61). Sadržavaju devet standarda, a svaki je podijeljen u tri kategorije. Usluge koje se odnose na informacijsko opismenjavanje sadržane su u prva tri standarda, dok se preostale dvije kategorije oslanjaju na informacijsku pismenost, ali naglasak stavljaju na učenje i društvenu odgovornost te na to koji su načini i programi kojima školske knjižnice mogu formirati te utjecati na vještine informacijske pismenosti (Špiranec i Banek Zorica, 2008). Iz samog standarda može se zaključiti kako je upravo informacijsko opismenjavanje u samom centru odgojno – obrazovnih procesa.

Osim prethodno navedenog standarda, razvijen je i standard Američkog udruženja za visokoškolske knjižnice (ACRL) te je upravo taj standard najutjecajniji od svih, a preveden je na nekoliko jezika. Sam standard obuhvaća pet osnovnih standarda, ali i dvadeset i dva pokazatelja te osamdeset i šest ishoda učenja, a primarno je bio namijenjen za akademsku razinu, međutim primjenjiv je na svim razinama obrazovanja kao i u svim disciplinama (Špiranec i Banek Zorica, 2008). „Osnovni standardi informacijske pismenosti u ovom se dokumentu odnose na: 1. Prepoznavanje i opisivanje informacijske potrebe; 2. Učinkovit i

djelotvoran pristup potrebnoj informaciji; 3. Kritičko vrednovanje informacije i njezinih izvora te ugradnja odabranih informacija u vlastiti korpus znanja i vrijednosni sustav; 4. Svrhovito korištenje informacijom, individualno ili u skupini; 5. Razumijevanje ekonomskih, legalnih i socijalnih aspekata informacija te njihovo etičko i legalno korištenje“ (Špiranec i Banek Zorica, 2008, str. 63 i 64).

Međunarodni savez knjižničarskih društava i ustanova (IFLA) formulirao je generički standard kao rezultat analize raznih modela i standarda kao i međunarodnih iskustava (Špiranec i Banek Zorica, 2008). Sam standard čine tri temeljne točke, a to su: pristup, vrednovanje te korištenje. Prema standardu korisnik treba informacijama pristupiti učinkovito i djelotvorno, zatim treba kritički i kompetentno vrednovati informacije te se točno i kreativno koristiti istima (Lau, 2011).

Osim navedenih standarda važni su i nacionalni standardi koji daju odraz specifičnog društva te u njihovom kreiranju sudjeluje veći broj interesnih skupina i ustanova, a zbog toga su to opsežni dokumenti koji uključuju velik broj elemenata (Špiranec i Banek Zorica, 2008). Pri definiranju nacionalnih standarda treba imati na umu lokalne specifičnosti pojedine države za koju se osmišljava standard, kao i politiku i strukturu obrazovanja u toj državi (Kučan, 2015).

3. Informacijsko ponašanje mladih

U suvremenom svijetu u kojem danas živimo informacije su svuda oko nas, dostupne su i lako pretražive svima, a osobito mladima koji se sve ranije upoznaju s raznim aspektima pretraživanja informacija i korištenja interneta kao primarnim izvorom informacija. „Današnje generacije mladih internetom se koriste doslovno na svakom koraku i u svakoj mogućoj prigodi. Komunikacija se premjestila na zaslone pametnih telefona i računala, a pretraživanje informacija za potrebe osobnoga informiranja i škole postalo je kratkotrajno, no u isto vrijeme sa smanjenom kritičnošću i kriterijima za vrednovanje pronađenih informacija.“ (Baier Jakovac i Hebrang Grgić, 2015, str. 29). Možemo zapaziti kako mladi koriste internet i sve ono što im on omogućava samo u svrhu zabave, komuniciranja te pronalaženja informacija u neobrazovne svrhe, a oni izvori koji bi im olakšali proces informiranja i rješavanja zadataka u odgojno – obrazovne svrhe su im slabo poznati (Baier Jakovac i Hebrang Grgić, 2015). Važno je imati na umu da razvoj i sve veća informatička pismenost djece i mladih ne znači i automatsku informacijsku pismenost, sposobnost pretraživanja kao i

djelotvornog korištenja te vrednovanja informacija pri učenju jer te vještine nisu povezane i ne razvijaju se s informatičkom pismenošću (Špiranec i Banek Zorica, 2008). Današnji svijet u kojem su informacije dostupne na svakom koraku ima problem u tome što mladi ne znaju iskoristiti i cijiniti takve uvjete, mladi su nesposobni samostalno pretraživati, raspravljati međusobno, iznositi vlastite ideje i riskirati kako bi nešto novo naučili i otkrili (Secker i Coonan, 2013).

Za današnje mlade, osobito srednjoškolce, glavni izvor informacija je upravo internet te se i sama komunikacija češće odvija virtualnim putem i predstavlja važan čimbenik u životu mladih, mladi su naučeni na upotrebu zaslona i tipkovnica, češće se koriste njima nego knjigom, papirom i olovkom (Baier Jakovac i Hebrang Grgić, 2015). Međutim, ono što predstavlja problem je to što unatoč sposobnosti uspješnog korištenja računala, mladi nemaju razvijeno kritičko mišljenje te nemaju razvijenu svijet o tome na koji način procjenjivati i vrednovati informacije koje pronađu na internetu (Baier Jakovac i Hebrang Grgić, 2015). Također, pripadnicima internetske generacije najteže su usvojive vještine višeg reda jer su one u koliziji s plošnim informacijskim okruženjem u kakvom ova generacija odrasta i razvija se, osim toga te je vještine samostalno teško razviti, a neke od njih su: procjena, sinteza, istraživanje, učenje iz prakse tj. konkretan rad te pregovaranje (Špiranec i Banek Zorica, 2008). Činjenica je kako djeca u današnje vrijeme jako rano dolaze u doticaja s tehnologijom i otkrivaju sve njezine mogućnosti, ali treba imati na umu da su njihove vještine uglavnom otvaranje pretraživača te utipkavanje ključnih pojmova, ali bez kritičkog pretraživanja te relevantnog i vjerodostojnog vrednovanja istih (Špiranec i Banek Zorica, 2008). „Također, bez obzira na iznimne sposobnosti snalaženja današnjih mladih u tome tehnološkom, internetskom i virtualnom informacijskom okruženju, generalno je mišljenje da su mladi danas zapravo u velikoj mjeri informacijski nepismeni.“ (Baier Jakovac i Hebrang Grgić, 2015, str. 33). Kod mladih se sve više primjećuje neadekvatno informacijsko ponašanje jer se u pretraživanje informacija i zadovoljavanje informacijskih potreba ulaže vrlo malo napora te sve češće možemo uočiti tzv. mentalitet izreži – zalijepi (*cut - and - paste*) koji dovodi do sve češćeg plagiranja te nenavođenja referenci i izvornika (Špiranec i Banek Zorica, 2008).

Većina studenata na prvoj godini svog fakultetskog obrazovanja uvjerena je kako su u srednjoj školi stekli sve potrebne vještine za učenje, procjenjuju svoju razinu informacijske pismenosti kao visoku, kao i znanje o tome kako napisati kvalitetan esej i obaviti slične zadatke (Walton i Cleland, 2013). Ipak, u praksi se pokazalo kako su eseji studenata na prvoj godini fakulteta napisani siromašnim rečenicama, argumenti koje donose u eseju su često

nerelevantni, a izvor argumenata su internetske stranice. Sami eseji nemaju dublje analize i kritičkog osvrta, a pokazalo se kako se pretraživanja za određenu temu temelje samo na jednoj ili dvije ključne riječi.

Još jedan faktor ima velik utjecaj na informacijsko ponašanje mladih u današnjem okruženju, a to je pojava i sveprisutnost društvenih mreža koje uvelike utječu na djecu i mlade jer čine njihovu svakodnevnicu te djeca vrlo rano postaju njihovi aktivni korisnici. Društvene mreže su donijele potpuno novi pristup informacijama, a mnoge definicije informacijske pismenosti nastale su prije njihove pojave te su s tog stajališta zastarjele. Nadalje, same društvene mreže doprinijele su i sve većim očekivanjima ljudi (Lantz i Brage, 2013). Sve to dovelo je do potrebe za razvojem pojma transpismenosti koja se odnosi na sveukupnu pismenost koju je potrebno razviti kako bi mogli funkcionirati u internetskom dobu i sveprisutnim medijima, tehnološkim uređajima i društvenim mrežama (Lantz i Brage, 2013). Štoviše, Lantz i Brage iznose svoja razmišljanja prema kojima bi upravo transpismenost trebala biti okosnica za razumijevanje informacijske pismenosti u današnjim okolnostima i uvjetima opismenjavanja. Sve se više utvrđuje kako je na tom području ključna pedagoška uloga i podrška (Lantz i Brage, 2013).

3.1. Nužnost i cilj informacijskog opismenjavanja učenika srednjih škola

Informacijska pismenost potrebna je kako nama sada tako i nadolazećim generacijama, zapravo je ona nužna kako bi učenje imalo svoju bit te kako ne bi bilo površinskog učenja nego da ono bude dubinsko i sa smislom te kako svrha učenja ne bi bila dobiti instant rješenja, a upravo se takvo ponašanje može primijetiti kod mlađih generacija (Špiranec i Banek Zorica, 2008). Kako bi se informacijska pismenost adekvatno razvijala nužno je tijekom cijelog obrazovanja raditi na tom području, ali i nakon što formalno obrazovanje završi, odnosno tijekom cijeloga života. Da bi se ti procesi uistinu tako i odvijali te kako bi učenici stjecali vještine te razvijali svoju informacijsku pismenost nužno je da te aktivnosti i procesi budu sastavni dio nastavnih planova i programa (Špiranec i Banek Zorica, 2008). „Tek ispreplitanjem informacijske pismenosti i kurikularnih sadržaja, strukture i slijeda, moguće je postići sustavnost u razvoju vještina višeg reda i završnog cilja informacijske pismenosti, a to je učiti kako učiti. Stoga ona neprijeporno spada u kategoriju tzv. ključnih kompetencija koje su po naravi generičke, transverzalne i kroskurikularne budući da se temelje na ciljevima koji

se ugrađuju u sve predmete i obvezuju veći broj nastavnika ili sve njih na njihovo ostvarivanje.“ (Špiranec i Banek Zorica, 2008, str. 112).

Naime, kada govorimo o formalnom obrazovanju, a u koje bi trebalo biti uključeno i informacijsko opismenjavanje, najpodobnija skupina za podučavanje vještinama informacijske pismenosti su upravo maturanti srednjih škola (Stipetić Šušak, 2016). Razlozi tome su što je to doba kada osoba ima dovoljno informatičkih vještina te se pretpostavlja da nastavlja svoje formalno obrazovanje, a upravo zbog toga će im stečene vještine biti od višestruke koristi. To što su još uvijek u procesu formalnog obrazovanja dodatni je argument jer im učenje i usvajanje vještina nije strano (Stipetić Šušak, 2016). „Naša djeca moraju biti informacijski pismena da bi se mogla zaposliti, uspjeti u školi ili pohađati fakultet.“ (Aftab, 2003, prema Dražić, 2016, str. 51).

Nužno je da se tijekom primarnog i sekundarnog obrazovanja razviju određene informacijske kompetencije kao što su: sposobnost lociranja informacija, njihovo pronalaženje u različitom obliku (elektroničkom, slikovnom, tekstualnom, u obliku videozapisa i slično), na različitim izvorima te uz razna pomagala i alate (npr. u katalozima, elektroničkim izbornicima, kazalima i slično). Zatim, važno je razumijevanje te samo korištenje informacija, znati ispravno postaviti pitanje, odabrati, vrednovati, ali i odbaciti informacije te znati prezentirati i predstaviti relevantne informacije. Potom, vrlo je važno potaknuti pozitivno razmišljanje te razviti svijest o tome kako je učenje proces koji traje cijeli život, a informacijska pismenost je instrument učenja te je stoga od iznimne važnosti razviti kritičko i kreativno razmišljanje, težiti znanstvenom pristupu te neprestano upoznavati informacijske tehnologije (Špiranec i Banek Zorica, 2008). Možemo uočiti kako informacijska pismenost ne obuhvaća samo rad na stjecanju znanja i vještine već uključuje i odgoj, a poseban naglasak toj grupi kompetencija potrebno je dati u školama i obrazovnom sustavu kako bi se kroz razvoj informacijske pismenosti formirali interesi, stavovi i navike učenika (Špiranec i Banek Zorica, 2008).

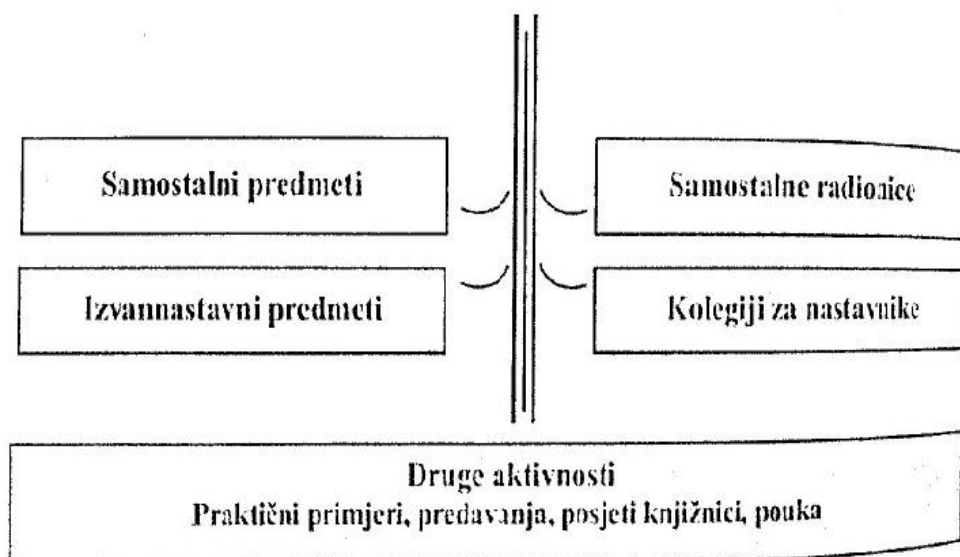
Učenici trebaju biti aktivno uključeni u sam obrazovni proces te ih se treba poticati da:

- „1. budu svjesni informacijske potrebe
2. prepoznaju informaciju koja može riješiti problem
3. pronađu potrebnu informaciju
4. vrednuju informaciju
5. organiziraju informaciju

6. učinkovito koriste informacije“ (Špiranec i Banek Zorica, 2008, str. 23).

Sam UNESCO ističe važnost informacijske pismenosti u svakodnevnom životu jer ona omogućuje ljudima pretraživanje, vrednovanje, korištenje, kao i stvaranje informacija, a sve sa svrhom postizanja osobnih, socijalnih, profesionalnih i obrazovnih ciljeva, upravo se zbog toga ova vještina navodi kao temeljno ljudsko pravo koje promiče socijalnu uključenost (Secker i Coonan, 2013). Osim toga, značajna je i sama povezanost informacijske pismenosti i raznih intelektualnih operacija kao što su kritičko razmišljanje, rješavanje problema, postavljanje pitanja te samostalno učenje.

Nužno bi bilo da informacijsko opismenjavanje postane sastavni dio kurikulumu iz razloga što se ono treba odvijati na svim razinama formalnog obrazovanja, a kako bi učenici u potpunosti usvojili takve vještine potrebno im je stjecanje iskustva u gotovo svim predmetima (Lau, 2011). Za kvalitetno stjecanje vještina informacijske pismenosti nužna je suradnja svih sudionika učenja jer te vještine nisu rezultat samo jednog predmeta (Bundy, 2004, prema Lau, 2011). Na slici 1 prikazan je model informacijskog opismenjavanja koje su donijele Smjernice za informacijsku pismenost u cjeloživotnom učenju, a prema kojem bi se informacijsko opismenjavanje trebalo provoditi. Dobro bi bilo imati razvijene samostalne predmete koji bi u potpunosti bili posvećeni vještinama informacijske pismenosti, ali potrebni su i izvannastavni predmeti koji ne moraju nužno biti vezani uz kurikulum za razliku od samostalnih predmeta. Osim toga, u nekim situacijama mogu poslužiti i samostalni tečajevi pomoću kojih se usvajaju specifični ciljevi. Kako bi nastavnici bili uspješni u opismenjavanju učenika potrebno im je omogućiti različite mogućnosti usavršavanja svojih vještina pismenosti kako bi i oni radili na svojim informacijskim kompetencijama. Za što kvalitetnije, a time i učinkovitije programe treba ponuditi razne aktivnosti učenicima i svima koji žele usavršavati svoje informacijske vještine, tu mogu biti korisna razna predavanja, posjeti ustanovama, demonstracije i slično (Lau, 2011).

Slika 1: Grafički prikaz modela informacijskog opismenjavanja (Lau, 2011)

3.2. Vještine informacijski pismenog učenika srednje škole

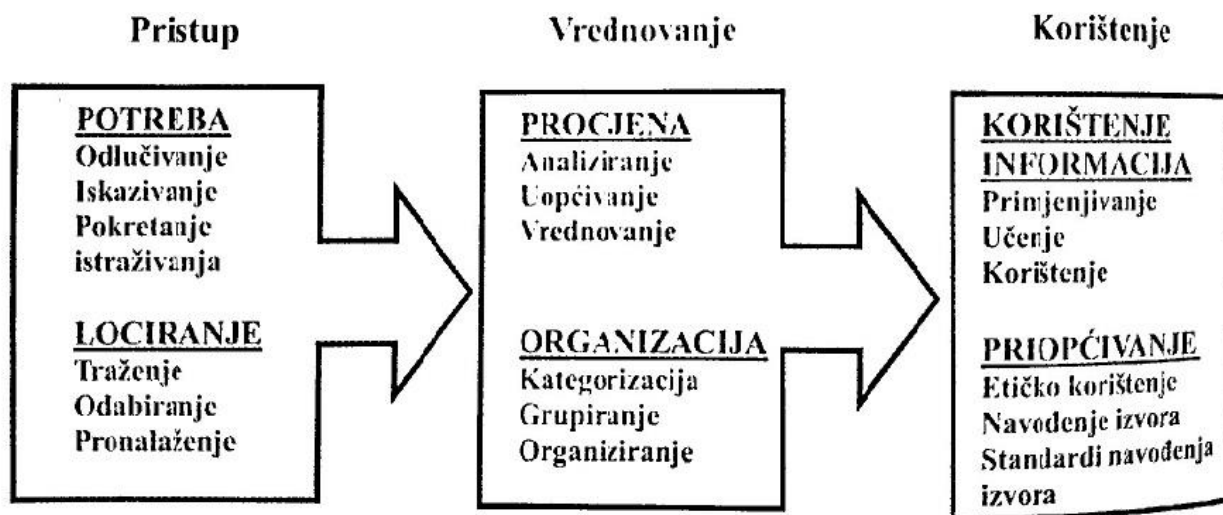
Da bi se za učenika, ali i za bilo kojeg drugog pojedinca, moglo reći da je kompetentan, on treba znati prepoznati kada su mu informacije potrebne, gdje i kako ih može pronaći, kako ih vrednovati, organizirati te koristiti na učinkovit način (Lau, 2011). „Informacijski pismena osoba zna kako uspješno iskoristiti postojeća znanja i iskustva drugih.“ (Lau, 2011, str. 21).

„Prema Mackenzieju, informacijski pismena osoba sposobna je:

- pretraživati:
sposobnost pronalaženja, vrednovanja, organiziranja i odabiranja potrebnih informacija
- interpretirati:
sposobnost pretvaranja podataka i informacija u znanje i dublje razumijevanje
- razvijati nove ideje:
sposobnost stvaranja novog znanja“ (Lau, 2011, str. 21).

Na slici 2 nalazi se grafički prikaz informacijskih kompetencija, a kako bi smo mogli reći da je učenik razvio potrebne vještine te da je po tome pitanju uspješan potrebno je razviti tri elementa, a to su: pristup, vrednovanje i korištenje informacija (Lau, 2011). Očekuje se da učenik pristupa informacijama na učinkovit i djelotvoran način. Učenik bi trebao moći na jasan način odrediti i izraziti potrebu za informacijama te ih u skladu s time i pronaći. Zatim,

učenik treba kritički i kompetentno vrednovati informacije, na kvalitetan način ih procijeniti te organizirati. Također, učenik mora znati točno i kreativno koristiti informacije te u skladu s etičkim načelima.

Slika 2: Grafički prikaz informacijskih kompetencija (Lau, 2011)

„Ukratko, informacijska pismenost podrazumijeva:

- znanja i vještine potrebne za točno prepoznavanje informacija neophodnih za rješavanje određenih zadataka ili problema
- ekonomično traženje informacija koje se po pronalasku (npr., preuzimanju elektroničke verzije) organiziranju ili reorganiziranju, interpretiraju i analiziraju
- vrednovanje točnosti i pouzdanosti informacija uz navođenje izvora iz kojih su informacije preuzete
- priopćivanje rezultata analize i interpretacije informacija te korištenje informacija za nova postignuća.“ (Lau, 2011, str. 30).

Vrlo je važno da učenik tijekom srednjoškolskog obrazovanja bude poučen te usvoji kriterije koje je Komisija Europske unije izradila 2002. godine za sigurnije korištenje internetom, a u svrhu suzbijanja služenja netočnim i neprovjerenim informacijama. Prema tim kriterijima utvrđuje se vjerodostojnost samih informacija na temelju provjere autora ili vlasnika stranice, obraća se pažnja na učestalost obnavljanja podataka što je provjera ispravnosti informacija, provjera se objektivnost te valjanosti informacija na temelju podataka o pisanju te aktualnost

istih (Stropnik, 2013, prema Dražić, 2016). Još jedna važna vještina koja bi trebala biti svladana tijekom srednjoškolskog obrazovanja su pravila citiranja, odnosno učenik bi trebao znati na točan način navoditi autore pronađenih i korištenih informacija (Dražić, 2016). Secker i Connan (2013) navode kako je informacijski pismena osoba razborita pri donošenju odluka o tome koji informacijski izvor koristiti, razumski koristi informacije kako bi utjecala na određene okolnosti i stekla novo znanje te na taj način iskoristila cjelokupan potencijal koji informacije nude. Osim toga, takvi se pojedinci ne suzdržavaju pri postavljanju pitanja o određenim informacijama koje pronađu te sagledavaju i vrednuju izvore informacija kao i same informacije iznimno kritički. Vrlo je bitno da učenici u što većoj mjeri i na što kvalitetniji način usvoje prethodne navedene vještine te se na kraju svog srednjoškolskog obrazovanja mogu nazvati informacijski pismenima jer će im to olakšati tranziciju u visokoškolsko obrazovanje. Kao budući akademski građani nužno je da učenici budu poučavani vještinama informacijske pismenosti. Početak fakultetskog obrazovanja veliki je korak i promjena u životu mladih, a što kvalitetnije vještine informacijske pismenosti imaju to će im biti jednostavnija i lakša prilagodba na nove uvjete, način učenja i promjene s kojima će se suočiti u toj fazi svog obrazovanja. Bez obzira nastavljaju li mladi svoje obrazovanje ili se planiraju zaposliti nakon srednjoškolskog obrazovanja nužne su im prethodno navedene vještine informacijske pismenosti. U današnjem suvremenom svijetu one predstavljaju kapital za budući razvoj, obrazovanje i radni odnos te će biti potrebne mladima u kojem god smjeru odluče ići. Tranzicija u visokoškolsko obrazovanje ili zapošljavanje bit će jednostavnija i uspješnija što su ove vještine adekvatnije usvojene i primjenjivane.

Thórarinsdóttir i Pálsdóttir (2014) ističu kako je važnost vještina informacijske pismenosti naglašena za vrijeme fakultetskog obrazovanja, ali ne i u srednjoj i osnovnoj školi te zbog toga na tom području nedostaje istraživanja. Ipak, ne idu svi učenici nakon srednjoškolskog obrazovanja na daljnje školovanje i zbog toga je nužno da za vrijeme srednjoškolskog obrazovanja učenici steknu vještine informacijske pismenosti za daljnji život, bilo to za obrazovanje ili posao. Iako ova populacija nije toliko često u fokusu istraživača informacijske pismenosti, postoje određena istraživanja na uzorku učenika srednjih škola po pitanju učenja i usvajanja vještina informacijske pismenosti, a u nastavku ovog rada bit će prikazani neki od rezultata i spoznaja do kojih se došlo nakon provedenih istraživanja.

3.2.1. Prikaz istraživanja informacijske pismenosti učenika srednjih škola u Crikvenici (Hrvatska)

Istraživanje se provodilo među maturantima srednje škole u Crikvenici, a bili su obuhvaćeni gimnazijalci te učenici ekonomske, strojarske i ugostiteljske škole. Ispitivala se razina informacijske pismenosti navedenih učenika. Prema tom istraživanju pokazalo se da maturanti svakodnevno koriste internet u razne svrhe od kojih je jedna i ispunjavanje školskih obaveza i učenje (Dražić, 2016). Ipak, pokazalo se kako je glavni razlog korištenja interneta zapravo korištenje društvenih mreža. Iako se više od polovine maturanata izjasnilo kako koriste internet za rješavanje raznih školskih obaveza, može se uočiti kako učenici nisu svjesni koje im sve mogućnosti pruža internet te na koje im sve načine može pomoći pri učenju (Dražić, 2016). Jedno od pitanja u provedenoj anketi odnosilo se na to kojim se izvorima učenici služe kada trebaju odgovoriti na neki informacijski problem, a svi ispitani maturanti prvo pristupaju izvorima na internetu, zatim pretražuju školske udžbenike, manji broj ispitanika pomoć traži od učitelja ili člana obitelji, a vrlo je zabrinjavajući podatak to što se za pomoć knjižničaru obraća vrlo malo ispitanih učenika, a ne pretražuju ni knjižnični katalog (Dražić, 2016). To dokazuje kako učenici nisu svjesni svih mogućnosti izvora pretraživanja, a pogotovo onih koje im nudi knjižnica, već se oslanjaju u najvećoj mjeri na internet. Još više zabrinjava činjenica da učenicima nedostaje znanja i za kvalitetno pretraživanje interneta (Dražić, 2016). Osim toga, više od polovine maturanata nisu članovi knjižnice, niti imaju namjeru to postati. Tu se očituje nezainteresiranost učenika kojoj je uzrok nepoznavanje mogućnosti knjižnice, ali i nedovoljno programa i promidžbe same knjižnice za rad s mladima, kao i neadekvatna suradnja između profesora i knjižničara (Dražić, 2016). Istraživanje je pokazalo da učenici ne znaju artikulirati vlastitu potrebu jer često ne mogu pronaći informacije koje su im potrebne, odnosno ne znaju na odgovarajući način postaviti upit te zbog toga dobivaju ili premalo ili previše informacija prilikom pretraživanja (Dražić, 2016). Iz svega do sada navedenog, ali i zbog činjenice kako mali broj maturanata provjerava vjerodostojnost pronađenih informacija dolazi se do zaključka kako ispitanici nemaju vještine, ali ni znanja na koji način pretraživati internet (Dražić, 2016). Osim toga, istraživanje je pokazalo kako učenici uglavnom nisu svjesni svojih pogrešaka tijekom pretraživanja informacija jer ih se većina izjasnila kako je zadovoljna svojim vještinama pretraživanja (Dražić, 2016). „Učitelji su zapravo ti, zajedno uz knjižničara, koji bi trebali biti svjesni njihovog neznanja i koji bi trebali mijenjati pristup poučavanju, ukoliko se pokaže da je u tome problem. Također postoji mogućnost i nedostatka stručnosti u pogledu informacijske pismenosti, odnosno neznanja učitelja ili knjižničara o

važnosti provođenja informacijskog opismenjavanja. Ukoliko je to razlog ovakvih anketnih rezultata, trebalo bi svakako razmisliti o provođenju stručnog usavršavanja na kojima će se obrazovne stručnjake upoznati s definicijom i važnosti provođenja informacijske pismenosti, a u svrhu plana i programa cjeloživotnog obrazovanja.“ (Dražić, 2016, str. 52).

3.2.2. Prikaz istraživanja informacijske pismenosti učenika iz Vukovaru (Hrvatska)

Prema istraživanju koje su proveli Baier Jakovac i Hebrang Grgić 2015. godine, na uzorku učenika sedmih i osmih razreda osnovne škole te prvih i drugih razreda srednje škole u Vukovaru, na temelju prikupljenih podataka uvidjelo se kako mladi danas u velikoj mjeri koriste internet i društvene mreže te nastoje uvijek biti dostupni na istima, a takav način komunikacije zamjenjuje korištenje elektroničke pošte koju koriste u znatno manjoj mjeri, jedino u svrhu školskih potreba (Baier Jakovac i Hebrang Grgić, 2015). Osim toga, mladima su školske i narodne knjižnice nezanimljive, ne organiziraju adekvatne aktivnosti kako bi poboljšali informacijsku pismenost učenika, a školski sustav prema njihovom mišljenju ne potiče razvoj informacijske pismenosti (Baier Jakovac i Hebrang Grgić, 2015). Mladi su u velikoj mjeri pokazali kako im je najvažnije pronaći informaciju u što kraćem roku, a manje pažnje pridaju samoj kvaliteti pronađenih informacija. „Tiskane knjige i knjižna građa, kao provjereni informacijski materijal, još uvijek mogu zamijeniti internet i mladi ih često koriste, dok od ponuđenih internetskih informacijskih izvora mladi najviše koriste Wikipediju, a potom e-lektire.“ (Baier Jakovac i Hebrang Grgić, 2015, str. 41). Također, istraživanje je pokazalo kako srednjoškolci smatraju strane mrežne izvore boljima od onih na hrvatskom jeziku. Nakon provedenog istraživanja i obrade podataka zaključuje se kako je potrebno osmisliti ciljne programske aktivnosti za sve učenike kako bi se na zanimljiv način učenicima ukazalo na sve mogućnosti koje im internet pruža, a za njih je potrebna dodatna oprema, digitalna građa, ali takva građa nije prioritet za nabavljanje zbog ograničenih sredstava s kojima su škole suočene (Baier Jakovac i Hebrang Grgić, 2015).

3.2.3. Prikaz istraživanja informacijske pismenosti učenika srednjih škola u Vijetnamu

Istraživanje koje je provedeno u Vijetnamu, a u kojem su sudjelovali učenici dvije srednje škole, od kojih je jedna javna, a druga privatna srednja škole pokazalo je vrlo zanimljive rezultate. Ukupan broj sudionika u istraživanju iznosio je 183 ispitanika. Jedan dio istraživanja činio je test informacijske pismenosti, a u kojem je 82% ispitanika postiglo prosječne rezultate, 19.7% niske rezultate, a samo 4.4% ispitanika imalo je visoke rezultate (Ngo i sur., 2016). Prema tom rezultatu može se zaključiti kako učenici u većoj mjeri imaju samo ona osnovna znanja i vještine koje treba imati za uspješan i kvalitetan rad s informacijama (Ngo i sur., 2016). Osim toga, istraživanje je pokazalo da je korištenje informacija u skladu s etičkim normama najbolje od četiri ispitivane komponente informacijske pismenosti, a najlošijim se pokazalo vrednovanje informacijskih izvora, preostale dvije ispitivane komponente su razvijanje strategija za pretraživanje te korištenje stranog jezika za kvalitetnije korištenje informacija (Ngo i sur., 2016). Bolje rezultate prilikom rješavanja testova postigli su učenici javne škole, a prema tome se može doći do pretpostavke kako su učenici koji imaju bolje razvijene vještine informacijske pismenosti oni učenici koji su uspješniji u cjelokupnom obrazovnom sustavu (Ngo i sur., 2016). Osim toga, istraživanje je pokazalo kako velik broj sudionika ovog istraživanja smatra kako je razina njihove informacijske pismenosti zadovoljavajuća. Djevojčice su postigle nešto bolje rezultate nego dječaci, ali su dječaci oni koji smatraju boljim svoje vještine informacijske pismenosti (Ngo i sur., 2016). Ngo i suradnici (2016) ukazuju na to kako je mnogo razloga koji utječu na učenikovu informacijsku pismenost te je potrebno razlikovati one unutarnje i vanjske. Neki od unutarnjih razloga koje navode su: svijest o samoj informacijskoj pismenosti, akademske sposobnosti te samostalno učenje o informacijskoj pismenosti. Pokazalo se kako učenici primarno uče biti informacijski pismeni samostalno te je važan faktor njihovo razmišljanje o studentskoj pismenosti jer oni učenici koji informacijsku pismenost smatraju važnom rade na njezinom razvijanju, a učenici koji imaju manje razvijenu informacijsku pismenost smatraju kako je ona nepotrebna. Nadalje, pokazalo se kako se informacijska pismenost razvija kroz aktivnosti kao što su domaće zadaće, proučavanjem knjiga i udžbenika, aktivnostima izvan nastave, iznimno je bitna podrška i poticaj obitelji, odlazak u knjižnicu, podrška i dodatna pojašnjenja nastavnika te poticajna okolina prijatelja. Možemo uočiti kako važnu ulogu imaju i vanjski faktori kao što su postupci nastavnika, podrška obitelji te obrazovno okruženje. Važno je istaknuti kako korištenje tehnologije nema utjecaj na učenikove sposobnosti informacijske pismenosti (Ngo i sur., 2016). Problem pri podučavanju informacijske

pismenosti je taj što škole nemaju službeni program koji bi obuhvaćao podučavanje informacijske pismenosti. Ispitanici su istaknuli tri glavna problema zbog kojih ne postoje programi koji se bave informacijskom pismenošću, a to su vrijeme, metode podučavanja te sami resursi (Ngo i sur., 2016). Ispitanici su se složili oko toga da im je raspored zgusnut te kako je školi zbog toga teško organizirati kvalitetan program podučavanja informacijske pismenosti. Također, sami učenici nemaju dovoljno vremena za dodatne informacije izvan onih potrebnih za nastavu, ali nemaju ni pretjerane potrebe i motivacije vezane uz informacijsku pismenost. Trenutačni pristup u prenošenju znanja ne potiče učenike na razvijanje vještina informacijske pismenosti, pristup je tradicionalan te se od učenika očekuje da uče ono što im nastavnici predaju, a ne potiče ih se na razvoj vještina informacijske pismenosti kako bi poboljšali učinke i rezultate u svome obrazovanju. Također, školama nedostaju resursi kao što su financije, nedostatak zaposlenika te materijala za podučavanje (Ngo i sur., 2016).

4. Uloga knjižnice u informacijskom opismenjavanju učenika srednjih škola

Može se reći kako je informacijskoj pismenosti prethodila knjižnična pismenost, a ona obuhvaća kompetentno korištenje knjižnicama te podrazumijeva znanja i sposobnosti korištenja knjižnicom, kao i svim njezinim uslugama, ali takav se pojam nije uvriježio kako u Europi tako ni u Hrvatskoj (Špiranec i Banek Zorica, 2008). Knjižničari su već davnih dana prepoznali informacijsku pismenost kao nužnu vještinu, a danas je više nego ikad jasno da je od iznimne važnosti ne samo pristupiti informacijama nego i znati ih adekvatno iskoristiti, procijeniti vrijednosti istih i u moru informacija izabrati one koje su nam potrebne (Secker i Coonan, 2013). Upravo knjižnična znanost i vještine vezane uz nju, a koje su dobile novu perspektivu s napretkom informacijske tehnologije, čine jezgru same informacijske pismenosti (Thórarinsdóttir i Pálsdóttir, 2014). Knjižničari su ambasadori informacijske pismenosti u školama te na taj način kroz implementaciju tih vještina na najbolji mogući način pripremaju učenike srednjih škola na daljnje obrazovanje, ali i život te im omogućavaju da postanu korisnicima i stvarateljima informacija (Grigas i sur., 2018).

Vrlo je važno razviti svijest kako knjižnica ima aktivnu i integralnu ulogu pri rješavanju raznih problema te davanju kritika za nastavni plan i program, knjižnica nije potporna služba i

njezina uloga nikako se ne smije svesti na opskrbljivača i mjesto na kojem je spremište informacijskih izvora (Špiranec i Banek Zorica, 2008). Knjižnice su oduvijek imale ulogu podučavanja te su činile informacije dostupnima i omogućavale su pristup izvorima znanja. U današnje vrijeme, internet omogućuje ljudima pristup informacijama te se do njih može doći i bez knjižnica, ali ipak uloga knjižnice je podučiti osobu kako pronaći i vrednovati informacije te im odrediti kvalitetu, a posebno njihovu pouzdanost (Kovářová, 2014). Informacijske aktivnosti koje se primjenjuju u školskim knjižnicama su: podučavanje na koji način koristiti internet, digitalizacija knjižničnog materijala kako bi se što brže i jednostavnije pristupalo istome, pretraživanje te pretraživanje u svrhu implementacije interdisciplinarnog učenja u zajednici (Udina, 2014). Knjižnica je procijenjena kao osmi izvor savjetovanja sigurnosti na internetu za djecu (Livingstone i sur., 2011, prema Kovářová, 2014). Prema istraživanju koje je provedeno 2014. godine pokazalo se da je informacijska sigurnost povezana sa samim informacijama, a time i s informacijskom pismenošću, a kako su informacije polazišna točka knjižnicama očekuje se od knjižnica da se bave i pitanjem sigurnosti (Kovářová, 2014). Također, ispitanici očekuju da u svakoj knjižnici bude zaposlena barem jedna osoba koja se bavi pitanjem informacijske sigurnosti. Ispitanici koji su korisnici knjižnica iskazali su svoja razmišljanja o tome kako starije generacije knjižničara nisu sposobne baviti se tim problemom, a neki smatraju kako kod njih postoji čak i strah od takvih pitanja (Kovářová, 2014). Smatraju kako djeca u današnje vrijeme znaju mnogo više o internetu nego neki knjižničari te ih zbog toga oni ne mogu podučiti kako se adekvatno ponašati na internetu. Svaka knjižnica bi trebala imati razvijen pristup ne samo prema pitanju informacijske sigurnosti, koja je samo jedan od segmenata informacijske pismenosti, nego cjelokupnoj informacijskoj pismenosti (Kovářová, 2014). Knjižničari zaposleni u školama imaju veliku ulogu u tome da vještine informacijske pismenosti postanu dio kurikuluma za srednju školu te na taj način mogu u velikoj mjeri doprinijeti tome da se te iste vještine implementiraju i postanu dio sustava srednjoškolskog obrazovanja (Grigas i sur., 2018).

Nadalje, knjižnica je nužna kako bi nastava bila okrenuta samim učenicima, onima kojima je ona i namijenjena, školska knjižnica je žila kucavica suvremene škole te kao takva omogućuje širok raspon usluga i namjena kao što su obrazovanje, odgoj, informiranje, zatim pomaže učeniku razvijati razne vještine i stvaralačke sposobnosti te ih priprema za samostalno, cjeloživotno učenje (Špiranec i Banek Zorica, 2008). Upravo se tu očituje važna uloga knjižnice koja treba informirati i podučiti mlade kako pronaći dostupne izvore informiranja te kako koristiti usluge knjižnice u te svrhe (Baier Jakovac i Hebrang Grgić, 2015). Prema

istraživanju koje je provedeno 2014. godine, a njime su obuhvaćene školske knjižnice u osnovnim i srednjim školama u Republici Hrvatskoj pokazalo se da se standardi vezani uz informacijsku pismenost u srednjim školama trebaju poboljšati, a osim toga postoji potreba i za kontinuiranim profesionalnim usavršavanjem zaposlenika (Udina, 2014). Osim toga, pokazalo se i da većina knjižnica koje su bile uključene u istraživanje ima želju i znanja za uvođenje novosti, ali se tu javlja problem nedovoljne financijske podrške (Udina, 2014).

Knjižničari nisu samo menadžeri knjižnica, njihova je uloga danas puno veća, oni su informacijski stručnjaci, učitelji, također su suradnici u osmišljavanju kurikuluma, raznih školskih programa i slično (Grigas i sur., 2018). Knjižnice moraju jasno odrediti hoće li promicati obrazovnu ulogu te koliko će svojih sredstava uložiti u to područje, to je prvi korak knjižničnog menadžmenta (Kovářová, 2014). U svom radu knjižničari se susreću s mnogo problema, a oni su podjednaki u većini zemalja, to su: nedostatak resursa i vremena, nepriznavanje same uloge i važnosti knjižničara, ali i činjenica da mnogi u obrazovnom sustavu još uvijek ne shvaćaju značenja samog koncepta informacijske pismenosti i nisu shvatili kako je po tome pitanju iznimno važna uloga knjižničara, pogotovo onih zaposlenih u školama (Lo i Chiu, 2015, prema Grigas i sur., 2018). Istraživanje koje su proveli Grigas i sur., 2018. godine pokazalo je da školski knjižničari radije podučavaju razvoj vještina informacijske pismenosti koje se odnose na procese, a manje na razvoj vještina koje se odnose na korištenje rezultata i samo pretraživanje sadržaja. Prema tome možemo zaključiti da su školski knjižničari skloniji govoriti o tome koji su izvori informacija te o tome kako ih pronaći, pomoću kojih alata, a manje o tome kako organizirati aktivnosti učenja te na taj način stvoriti iskustvo učenja (Grigas i sur., 2018). Istraživanje je potvrdilo kako učenici doživljavaju knjižnicu kao izvor pomoći, kao i to da je nužna suradnja škole i knjižnice po pitanju podučavanja vještina informacijske pismenosti jer ispitanici smatraju kako knjižnica ima presudnu ulogu na tom području (Kovářová, 2014).

5. Zaključak

Današnja stvarnost je takva da ju možemo slikovito opisati jednom usporedbom, ljudi koriste informacije jednako onoliko koliko koriste i zrak, kao što je disanje prirodan proces koji nam je nužan za život jednako tako je i prikupljanje i dijeljenje informacija neophodno u svakodnevnom životu (Anderson i Johnston, 2016). Moramo si osvijestiti činjenicu da živimo u takvom vremenu, informacije su svuda oko nas, lako su dostupne svima, tehnologija svakim danom sve više napreduje i čini informacije lakše pretraživima, a mladi su sve više izloženi tim utjecajima i podložni su olakom shvaćanju informacija. Nužno je da učenici imaju priliku i mogućnosti naučiti kako pronaći informacije te kako procijeniti pouzdanost i relevantnost istih, ali i kako koristiti informacije na pravilan i etički način kako bi se steklo novo znanje (Eisenberg i sur., 2004, prema Thórarinsdóttir i Pálsdóttir, 2014). Od presudne je važnosti započeti s podučavanjem na ovom području u što ranijoj dobi života kada se stavovi i ponašanja lakše formiraju te se na njih jednostavnije može utjecati (Kovářová, 2014). Na taj se način stvaraju kvalitetni temelji za kasnije produbljivanje znanja i vještina informacijske pismenosti te se posebna važnost uočava u definiranju i podučavanju tih vještina tijekom srednjoškolskog obrazovanja. Više je razloga za to, a ponajprije zbog toga što se na taj način priprema učenike za daljnje fakultetsko obrazovanje ili tržište rada, a stvaraju se i adekvatni temelji za cjeloživotno učenje i usavršavanje s ciljem osposobljavanja kompetentnih i ambicioznih pojedinaca koji žele učiti i napredovati u svojim vještinama, kao i stjecati nove.

Informacijska pismenost može se smatrati polazištem za daljnje razumijevanje, pronalaženje, vrednovanje i korištenje informacija (Špiranec i Banek Zorica, 2008). Osim toga, to je vještina koja obuhvaća i kritičko razmišljanje i znanje o tome kako na pravilan način učiti (Baier Jakovac i Hebrang Grgić, 2015). Zbog iznimne važnosti vještina informacijske pismenosti potrebno je posvetiti više pažnje njezinom podučavanju te uključiti te vještine u kurikulum za obrazovanje. Vrlo je važno podizati svijest cijeloga društva o važnosti tih vještina kako bi roditelji podučavali svoju djecu istima, a kasnije i profesori te knjižničari jer se adekvatnom suradnjom svih dionika stvaraju dobri temelji svake osobe te se svakog pojedinca potiče da u potpunosti iskoristi svoje potencijale i bude informacijski pismena osoba. Stvarajući informacijski pismene pojedince stvaramo kapital budućeg društva te omogućavamo napredak kako svakog pojedinca tako i društva u cjelini.

6. Literatura

1. Anderson, A. i Johnston, B., 2016. *From Information Literacy to Social Epistemology: Insights from Psychology*. Cambridge: Chandos Publishing.
2. Baier Jakovac, A. i Hebrang Grgić I., 2015. Informacijska (ne)pismenost: istraživanje mladih korisnika knjižnica u Vukovaru. *Knjižničarstvo: glasnik Društva knjižničara Slavonije, Baranje i Srijema*. **19** (1/2), str. 27-46.
3. Dražić, T., 2016. *Istraživanje informacijske pismenosti učenika (studija slučaja Srednje škole dr. Antuna Barca u Crikvenici)*. Diplomski rad. Filozofski fakultet, Sveučilište u Rijeci.
4. Grigas. V., Mierzecka, A. i Fedosejevaite, R., 2018. School Librarians' Attitudes Towards Teaching Information Literacy. U S. Kurbanoglu, J. Boustany, S. Špiranec, E. Grassian, D. Mizrachi i L. Roy, ur. *Information Literacy in the Workplace: 5th European Conference, ECIL 2017, Saint Malo, France, September 18-21, 2017, Revised Selected Papers*. Cham: Springer, str. 703-712.
5. Kovářová, P., 2014. Six Views on Information Safety Education in Libraries. U S. Kurbanoglu, S. Špiranec, E. Grassian, D. Mizrachi i R. Catts, ur. *Information Literacy: Lifelong Learning and Digital Citizenship in the 21st Century: Second European Conference, ECIL 2014, Dubrovnik, Croatia, October 20-23, 2014, Proceedings*. Cham, Heidelberg, New York, Dordrecht, London: Springer, str. 703-712.
6. Kučan, A., 2015. *Istraživanje informacijske pismenosti u sustavu obrazovanja*. Diplomski rad. Filozofski fakultet, Sveučilište u Rijeci.
7. Lantz, A. i Brage, C., 2013. Applied Information Literacy and Learning: Curriculum Development for the Next Decade. U S. Kurbanoglu, E. Grassian, D. Mizrachi, R. Catts i S. Špiranec, ur. *Worldwide Commonalities and Challenges in Information Literacy Research and Practice: European Conference on Information Literacy, ECIL 2013, Istanbul, Turkey, October 2013, Revised Selected Papers*. Cham, Heidelberg, New York, Dordrecht, London: Springer, str. 359-365.
8. Lau, J., 2011. *Smjernice za informacijsku pismenost u cjeloživotnom učenju*. Zagreb: Hrvatsko knjižničarsko društvo.
9. Lee, V. J., Grant A., Neuman, D i Tecce DeCarlo M. J., 2016. Using I-LEARN to Foster the Information and Digital Literacies of Middle School Students. U S. Kurbanoglu, J. Boustany, S. Špiranec, E. Grassian, D. Mizrachi, L. Roy, T. Çakmak, ur. *Information Literacy: Key to an Inclusive Society: 4th European Conference, ECIL*

- 2016, Prague, Czech Republic, October 10-13, 2016, Revised Selected Papers. Cham: Springer, str. 480-489.
10. Neuman, D., 2013. I-LEARN: Information Literacy for Learners. U S. Kurbanoglu, E. Grassian, D. Mizrachi, R. Catts i S. Špiranec, ur. *Worldwide Commonalities and Challenges in Information Literacy Research and Practice: European Conference on Information Literacy, ECIL 2013, Istanbul, Turkey, October 2013, Revised Selected Papers*. Cham, Heidelberg, New York, Dordrecht, London: Springer, str. 111-117.
 11. Ngo, H. T., Walton G. L. i Pickard A. J., 2016. Teaching and Learning Information Literacy in Upper Secondary Schools in Vietnam. U S. Kurbanoglu, J. Boustany, S. Špiranec, E. Grassian, D. Mizrachi, L. Roy, T. Çakmak, ur. *Information Literacy: Key to an Inclusive Society: 4th European Conference, ECIL 2016, Prague, Czech Republic, October 10-13, 2016, Revised Selected Papers*. Cham: Springer, 499-506.
 12. Secker, J. i Coonan, E., 2013. Introduction. U Secker, J. i Coonan E., ur. *Rethinking Information Literacy: A practical framework for supporting learning*. London: Facet publishing, str. xv-xxx.
 13. Stipetić Šušak, J., 2016. Informacijsko opismenjavanje u narodnim knjižnicama. *Vjesnik bibliotekara Hrvatske*. **59** (3/4), str. 93-102.
 14. Špiranec, S. i Banek Zorica M., 2008. *Informacijska pismenost: teorijski okvir i polazišta*. Zagreb: Zavod za informacijske studije Odsjeka za informacijske znanosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta.
 15. Thórarinsdóttir, T. T. i Pálsdóttir, A., 2014. Upstairs - Downstairs: Representation of Information and Media Literacy in Icelandic Educational Legislation, Policy Documents and Curricula of Upper Secondary Schools. U S. Kurbanoglu, S. Špiranec, E. Grassian, D. Mizrachi i R. Catts, ur. *Information Literacy: Lifelong Learning and Digital Citizenship in the 21st Century: Second European Conference, ECIL 2014, Dubrovnik, Croatia, October 20-23, 2014, Proceedings*. Cham, Heidelberg, New York, Dordrecht, London: Springer, str. 200-209.
 16. Udina, K., 2014. Emerging Technologies or Technophobia in School Libraries Survey: Technology and Learning in School Libraries in Croatia. U S. Kurbanoglu, S. Špiranec, E. Grassian, D. Mizrachi i R. Catts, ur. *Information Literacy: Lifelong Learning and Digital Citizenship in the 21st Century: Second European Conference, ECIL 2014, Dubrovnik, Croatia, October 20-23, 2014, Proceedings*. Cham, Heidelberg, New York, Dordrecht, London: Springer, str. 291-296.

17. Walton, G. i Cleland, J., 2013. Strand Two: Becoming an independent learner. U Secker, J. i Coonan E., ur. *Rethinking Information Literacy: A practical framework for supporting learning*. London: Facet publishing, str. 13-27.

Popis slika

Slika 1: Grafički prikaz modela informacijskog opismenjavanja (Lau, 2011)

Slika 2: Grafički prikaz informacijskih kompetencija (Lau, 2011)

Informacijska pismenost učenika srednjih škola

Sažetak

Jedna od najvažnijih vještina u današnje vrijeme je informacijska pismenost koju bi svaka osoba trebala posjedovati. Razvoju te vještine treba posvetiti pažnju od najranije životne dobi. Tijekom obrazovanja potrebno je steći vještine kao što su znanje o tome kako učiti, kako rješavati probleme, gdje pronaći informacije te kako procijeniti njihovu relevantnost. U ovom će se završnom radu definirati upravo to što je informacijska pismenost te kako ju kvalitetno razvijati. U fokusu samog rada bit će učenici srednjih škola. Posebna pažnja posvetit će se tranziciji iz srednjoškolskog u visokoškolsko obrazovanje te će se pokušati opisati neke vještine za koje se očekuje da ih budući studenti razviju tijekom svog obrazovanja. Navest će se i opisati i određeni modeli važni za informacijsku pismenost. Osim toga, istaknut će se i vrlo važna uloga knjižnica u radu na tom području.

Ključne riječi: informacijska pismenost, srednjoškolsko obrazovanje, knjižnica, modeli informacijske pismenosti, knjižničari

Information literacy of secondary school students

Summary

One of the most important skills in today's time is the information literacy that every person should have. The development of this skill should be paid attention to from an early age. During education, it is necessary to acquire skills such as knowledge of how to learn, how to solve problems, where to find information and how to assess their relevance. In this graduate thesis it will be determined exactly what is information literacy and how to develop it qualitatively. The focus of the thesis itself will be secondary school students. Special attention will be given to the transition from secondary school to higher education, and it will be attempted to describe some of the skills that future students are expected to develop throughout their education. Particular models will be stated and described relevant to information literacy. In addition, the role of library's work in this field will be highlighted.

Keywords: information literacy, secondary education, library, models of information literacy, librarians